

Assessing the Qualities of Empirical-Aesthetic Factor in Urban Design; a Case Study of Jumhuri Street in Tabriz

Aysan Pourmoghaddam¹, Mahsa Faramarzi Asli^{2,*}, Mir Saeed Moosavi² and Akbar Abdollah Zadeh Taraf³

¹. Ph.D Candidate, Department of Urban Planning, Faculty of Architecture and Urban planning, Tabriz Branch, Islamic Azad University, Tabriz, Iran

². Assistant Professor, Department of Architecture, Faculty of Architecture and Urban planning, Tabriz Branch, Islamic Azad University, Tabriz, Iran

³. Assistant Professor, Department of Urban Planning, Faculty of Architecture and Urban planning, Tabriz Branch, Islamic Azad University, Tabriz, Iran

* Corresponding Author, mahsa.faramarzi@yahoo.com

ARTICLE INFO   ABSTRACT

UPK, 2020

VOL.4, Issue.2, PP, 59-76

Received: 19 Jan 2020

Accepted: 08 Apr 2020

Dep. of Urban Planning
University of Guilan

KEYWORDS: Qualities of urban design, Model of sustainable place, Empirical-aesthetic Factor, Jumhuri Street of Tabriz City

Background: The quality of the urban design as one of its significant purposes, developed from societal desires and according to the present conditions; it covers all the four factors of aesthetic-objective, functional, aesthetic-subjective, and environmental. Since studying the quality of urban design of a place requires the assessment of urban environment components and its different dimensions, the model of creative place can be used for describing quality factors of urban design. Golkar's model entitles as "Sustainable place" extracted from "Place" model proposed by Canter, is one of the most comprehensive models for assessing the qualities of place. Sustainable place model imports to four dimensions of form, function, imaginations and ecosystem. In this study, the dimensions of function and imaginary that constitute the empirical-aesthetic Factor are assessed in the case study area. The area of study, Jumhuri Street, is one of the oldest historical streets in the eighth district of Tabriz city. Jumhuri Street was considered as one of the worth seeing places of Tabriz.

Objectives: This research, investigates the creative qualities of the empirical-aesthetic Factor from the viewpoint of the people living in the case study area, people living in the other regions of Tabriz city and tourists.

Methodology: Content-analysis is used to investigate various ideas and views toward qualities of empirical-aesthetic Factor from different philosophies and select the most critical ones. Then, through using the surveying method, various items of empirical-aesthetic Factor were assessed.

Results: Results indicate that legibility and visual character are the most critical qualities of empirical-aesthetic Factor.

Conclusion: Different individuals from the whole Tabriz City, Eighth district and tourists have different ideas about the qualities of legibility and visual character.

Highlights:

The quality of legibility and visual character are the most critical quality criteria of empirical-aesthetic Factor. Because the legibility and visual character both focus on subjective and objective dimensions, respectively; and other criteria of this Factor would be emerging in line with these qualities.

Cite this article:

Pourmoghaddam, A., Faramarzi Asli, M., Moosavi, M., & Abdollahzadeh Taraf, A. (2020). Assessing the Qualities of Empirical-Aesthetic Factor in Urban Design; a Case Study of Jumhuri Street in Tabriz. *Urban Planning Knowledge*, 4(2), 59-76. doi: 10.22124/upk.2020.15499.1381

ارزیابی کیفیت های مؤلفه تجربی-زیباشناختی در طراحی شهری (نمونه موردی خیابان جمهوری شهر تبریز)^۱

آیسان پورمقدم^۱، مهسا فرامرزی اصلی^{۲*}، میر سعید موسوی^۳ و اکبر عبدالله زاده طرف^۳
۱. دانشجوی دکتری شهرسازی، گروه معماری و شهرسازی، دانشکده معماری و هنر، واحد تبریز، دانشگاه آزاد اسلامی، تبریز، ایران
۲. استادیار گروه معماری، دانشکده معماری و هنر، واحد تبریز، دانشگاه آزاد اسلامی، تبریز، ایران
۳. استادیار گروه شهرسازی، دانشکده معماری و هنر، واحد تبریز، دانشگاه آزاد اسلامی، تبریز، ایران
* نویسنده مسئول: mahsa_faramarzi@yahoo.com

اطلاعات مقاله	چکیده
<p>دانش شهرسازی، ۱۳۹۹ دوره ۴، شماره ۲، صفحات ۵۹-۷۶ تاریخ دریافت: ۱۳۹۸/۱۰/۲۹ تاریخ پذیرش: ۱۳۹۹/۰۱/۲۰ گروه شهرسازی، دانشگاه گیلان</p>	<p>بیان مسأله: کیفیت طراحی شهری در اثر تحولات حاصل از نیازهای جوامع تکامل یافته و در مسیر خود طبق شرایط کنونی مؤلفه های زیباشناسی-عینی محیط، عملکردی، زیباشناسی-ذهنی و زیست محیطی را در بر می گیرد. از آنجایی که در بررسی کیفیت طراحی شهری یک مکان ارزیابی مؤلفه ها و ابعاد گوناگون محیط شهری ضرورت دارد می توان با استفاده از مدل مؤلفه های سازنده مکان، مؤلفه های کیفیت طراحی شهری را تعریف نمود. مدل مکان پایدار یکی از کامل ترین مدل ارزیابی مؤلفه های سازنده مکان است که بر ۴ بعد کالبد، فعالیت، تصورات و اکوسیستم دلالت دارد. پژوهش حاضر ابعاد فعالیت و تصورات که تشکیل دهنده مؤلفه تجربی-زیباشناختی هستند را در محدوده مطالعاتی ارزیابی می کند. محدوده مطالعاتی خیابان جمهوری یکی از قدیمی ترین خیابان منطقه ۸ شهر تبریز است که به عنوان یکی از مهم ترین محورهای واجد ارزش دید و منظر حائز اهمیت می باشد.</p> <p>هدف: این پژوهش وضعیت کیفیت های سازنده مؤلفه تجربی-زیباشناختی را از دید مردم ساکن در بافت منطقه ۸ سایر مناطق و گردشگران بررسی می کند.</p> <p>روش: در بخش اول پژوهش با فن تحلیل محتوا کیفیت های مؤلفه تجربی-زیباشناختی از نظریات اندیشمندان جمع بندی شده و فراوانی هر یک به دست می آید. سپس به روش پیمایشی برای هر یک از کیفیت های اولویت دار گویه هایی تدوین شده و توسط گروه های مردم ساکن در بافت منطقه ۸ سایر مناطق و گردشگران مورد ارزیابی قرار می گیرد.</p> <p>یافته ها: کیفیت خوانایی و شخصیت بصری مهم ترین کیفیت های مؤلفه تجربی-زیباشناختی می باشند.</p> <p>نتیجه گیری: وضعیت کیفیت خوانایی و شخصیت بصری از دید گروه های منتخب متفاوت است.</p>
<p>کلید واژه ها: کیفیت های طراحی شهری، مدل مکان پایدار، مؤلفه تجربی-زیباشناختی، خیابان جمهوری شهر تبریز</p>	<p>نکات برجسته: کیفیت خوانایی و شخصیت بصری فراوان ترین معیارهای کیفیتی برای این مؤلفه محسوب می شوند؛ زیرا کیفیت خوانایی بر بعد ذهنی و کیفیت شخصیت بصری بر بعد عینی توجه دارد و دیگر معیارهای این مؤلفه در راستای این دو کیفیت پدیدار خواهند شد.</p>

^۱ این مقاله برگرفته از رساله دکتری آیسان پورمقدم تحت عنوان «ارائه الگوی بازآفرینی شهری براساس کیفیت های سازنده ی مکان در بافت مرکزی شهر تبریز» است که با راهنمایی دکتر مهسا فرامرزی اصلی و دکتر میر سعید موسوی و مشاوره دکتر اکبر عبدالله زاده طرف در دانشکده هنر و معماری دانشگاه آزاد اسلامی واحد تبریز در حال انجام می باشد.
ارجاع به این مقاله: پورمقدم، آیسان، فرامرزی اصلی، مهسا، موسوی، میر سعید و عبدالله زاده طرف، اکبر. (۱۳۹۹). ارزیابی کیفیت های مؤلفه تجربی-زیباشناختی در طراحی شهری (نمونه موردی خیابان جمهوری شهر تبریز). *دانش شهرسازی*، ۴(۲)، ۵۹-۷۶. doi: 10.22124/UPK.2020.15499.1381

بیان مسأله

طراحی شهری به عنوان یک مبحث میان رشته ای، اهمیت ویژه ای در کاهش ابعاد مختلف مسائل شهری و ارتقای کیفیت زندگی شهروندان دارد؛ بطوریکه دامنه رویکرد طراحی شهری از توجه صرف به زیبایی شناختی محیط فراتر رفته و مباحثی همچون توسعه پایدار، ارتقای سرمایه اجتماعی، جذب طبقات خلاق و... را در بر می گیرد. در این راستا کیفیت محیطی یکی از اهداف و کارکرد های متعارف طراحی شهری است که در ارتقای توان رقابتی و تحول پایه های اقتصادی شهرها به طریق جذب گردشگران، رونق سرمایه داخلی و توسعه نیروی کار در شهرها نقش بسزایی دارد (گلکار، ۱۳۹۳، ۲، ۴).

مؤلفه تجربی-زیباشناختی به عنوان یکی از ابتدایی ترین و اساسی ترین مؤلفه های ارزیابی کیفیت طراحی شهری از بدو پیدایش طراحی شهری در قالب زیبایی شناختی عینی و از دهه ۱۹۷۰ زیبایی شناختی ذهنی-ادراکی مد نظر قرار گرفته شده است (گلکار، ۱۳۹۳، ۲۸-۳۶). از سوی دیگر این مؤلفه ارتباط بین عناصر ساختار فضای شهری و تصویر ذهنی مردم در فضاهای شهری معاصر و اینکه این عناصر چگونه در حواس انسان ها تأثیر می گذارند را مورد بررسی قرار می دهد (نیا و آتون^۱، ۲۰۱۶)؛ بنابراین برای ارزیابی این مؤلفه باید متغیرهای کیفیتی را در نظر گرفت که هم عناصر فضای شهری و هم تصویر ذهنی مردم را پوشش دهد؛ چراکه با شناخت و ادراک مردم نسبت به عناصر و محیط شهری کیفیت محیط شهری مطلوب پدیدار می شود؛ از سوی دیگر ارزش های بصری نیز مهم ترین بخش کیفیت محیطی هستند (مقیمي نیا^۲، ۲۰۱۷)؛ که در هویت مندی و اصالت بخشی مکان نقش بسزایی ایفا می کنند. مراکز شهری به عنوان مکان های پرتردد روزانه پذیرای گروه های مختلفی می باشند و این کیفیت ها باید برای تمامی کاربران از وضعیت مناسبی برخوردار باشند؛ این گروه ها چه با جهت یابی آسان، چه حس زیبایی حاصل از کیفیت های بصری موجود در فضا و عناصر شهری، باید تمایل داشته باشند وقت زیاد خود را در آنجا بگذرانند. این فضاها باید هم برای شهروندان هم برای گردشگران قابل دسترس باشد، بتوانند به راحتی مسیر خود را پیدا کرده و تمامی عناصر محیط شهری را درک کنند. خیابان جمهوری یکی از خیابان های مرکزی منطقه ۸ شهر تبریز است. این خیابان به عنوان فضای عمومی شهر، مرز مشترک بسیاری از بناهای تاریخی، هسته تاریخی و مرکزی شهر تلقی می شود. براساس سرشماری عمومی نفوس و مسکن سال ۱۳۹۵ جمعیت منطقه ۸، ۲۹۳۸۴ نفر بوده است که با حدود ۲ درصد کم جمعیت ترین مناطق شهر تبریز محسوب می شود (عزتی، ایرانی، ابراهیم پور، ۱۳۹۷، ۲۶). بر طبق آمار موجود می توان نتیجه گرفت به مرور زمان تمایل مردم به اسکان در بخش مرکزی کمتر شده، توجه به کیفیت محیطی در این فضاها کاهش یافته و ضرورت حفاظت و ارتقای کیفیتی این فضاها را چندین برابر می کند. بنابراین هدف پژوهش ابتدا به دلیل تنوع معیارهای کیفیتی، استخراج فراوان ترین معیارهای کیفیت مؤلفه تجربی-زیباشناختی بوده و سپس هدف اصلی بررسی وضعیت این کیفیت ها بر پایه شناخت و تصور مردم ساکن در بافت منطقه ۸، دیگر مناطق و گردشگران است.

مبانی نظری

مفهوم کیفیت^۳

کیفیت در دنیای علم واژه ای گسترده است؛ این اصطلاح در جایگاه های مختلف، معانی مختلفی را در بر می گیرد؛ بطوریکه هر یک از اندیشمندان واژه هایی همچون برتری، ارزش، هم خوانی با مشخصه ها، هم خوانی با الزامات، صلاحیت استفاده را به عنوان شماری از معانی بیان کرده اند (ابراهیم^۴، ۲۰۱۲). واژه کیفیت در فرهنگ زبان فارسی عمید به معنای چگونگی، چونی، صفت و حالت چیزی بیان شده است.

در فرهنگ انگلیسی آکسفورد نیز در ۴ واژه درجه خوبی و ارزش چیزها، خوبی و کمال به مفهوم عام، صفات و خصوصیات، جنبه ویژه و علائم ممیزه معنا شده است (گلکار، ۱۳۹۳، ۹۱). در لغت نامه تخصصی کوان^۵ کیفیت در دو معنای درجه برتری یا درجه کمال و کیفیت عالی بکار رفته شده است؛ که این صفات برتریت بر میزانی که یک شی از دیگری برتر هستند اشاره می کند. کمیته طراحی

¹ Nia & Atun, 2016

² Moghimi nia, 2017

³ Quality

⁴ Ibrahim, 2012

⁵ Cowan

والز^۳ کیفیت را نه تنها برای بازگو کردن ظاهر بیرونی ساختمان‌ها و اطراف آن بکار برده بلکه آن را در ارتباط با عملکرد زیست محیطی، پایداری اقتصادی، اجتماعی، هم راستا با نیازهای کاربر و آرزوهای جامعه محلی و ملی می داند (کوان، ۲۰۰۸، ۳۱۷). کیفیت یک شی خود از طریق دو منبع ذهنی و عینی قابل برداشت است. کیفیت های عرصه ذهنی کیفیت‌هایی هستند که در درون فرد حضور دارد و منحصر به فرد می باشند همانند زیبایی؛ اما کیفیت های عرصه عینی کیفیت هایی هستند که وجود خارجی دارند و در ارتباط ذهن و حقایق جهان خارج پدیدار می شوند؛ این عرصه در برگیرنده سنجه هایی مانند وزن، سرعت و ارتفاع است (گلکار، ۱۳۹۳، ۹۳-۹۴)

کیفیت محیط شهری

همان طور که کیفیت دارای معانی مختلفی است؛ کیفیت محیط شهری نیز در بر گیرنده تعاریف با جنبه های مختلف معنایی می باشد. در بسیاری موارد کیفیت محیط با کیفیت مکان، ادراک و رضایتمندی شهروندان به عنوان معنای مشابه و در راستای دستیابی به کیفیت زندگی بکار می رود. محیط شهری بر دو بعد کمی و کیفی توجه دارد بطوریکه تا دهه ۱۹۶۰ میلادی صرفاً به بعد کمی توجه می شد اما از اواخر دهه ۱۹۶۰ مفاهیمی همچون رفاه اجتماعی، کیفیت زندگی و عدالت اجتماعی در قلمرو توسعه عمومی به آن اضافه شدند (شاهی آقبلاغی، زنگنه، خدابنده لو، درودی نیا، ۱۳۹۵). اندیشمندان برای ارزیابی کیفیت محیطی معیارهای مختلفی را ارائه کرده اند. که برخی از آن‌ها در جدول ۱ جمع بندی شده است.

جدول ۱

معیارهای کیفیتی ارائه شده از اندیشمندان

اندیشمندان	نام اثر	سال انتشار	معیارهای کیفیتی ارائه شده از سوی اندیشمندان
کوبین لینچ ^۲ اپلپارد ^۳	The Quality of Traditional Streets in Indonesia	۲۰۱۶	وی در قالب «تئوری شکل شهر» معیارهای کیفیت طراحی شهری را شامل سرزندگی- معنی(حس)- سازگاری- دسترسی و کنترل تعریف کرده است. وی در مقاله «به سوی یک بیانیه ی طراحی شهری» ۷ معیار، سرزندگی- هویت مندی و کنترل- دسترسی به فرصت ها- تصورات و شادی ها - اصالت و معنا- زندگی اجتماعی و عمومی- خود اتکایی شهری و عدالت (محیطی برای همه) را ارائه کرده است.
پروژه فضاهای عمومی	What is Placemaking?	۲۰۰۷	معیارهای کیفیت مکانی را شامل کاربری ها و فعالیت ها، دسترسی و پیوند قوی با دیگر مکان ها، آسایش و تصویر ذهنی، جذب مردم برای مشارکت در فعالیت ها و معاشرت پذیری تعریف کرده است
کرمونا ^۴ یان گل ^۵	مدل مدیریت خلق مکان و مؤلفه های سازنده کیفیت در عرصه عمومی	۱۳۹۵	وی معیارهای کیفیتی را بر پایه ارتباط عناصر فضاهای عمومی شامل چهار عنصر کلیدی ساختمان ها، محوطه سازی سخت و نرم، زیرساخت ها و کاربری ها دانسته است. وی کیفیت های فضاهای عمومی را در ارتباط با پراکنش فعالیت های عرصه ی عمومی می داند؛ بطوریکه این فعالیت ها در سه دسته فعالیت های اجباری (روزمره)، فعالیت های اختیاری و فعالیت های اجتماعی تقسیم بندی کرده است.

برگرفته از: (پروژه فضاهای عمومی، ۲۰۰۷)، (شلیهاه^۶، ۲۰۱۶)، (ذکاوت و سادات دهقان، ۱۳۹۳)

با توجه به گستردگی معیارهای ارائه شده از سوی اندیشمندان، هدف کلی کیفیت محیطی (QOP) در راستای رسیدن به کیفیت زندگی (QOL)^۸ می باشد که با احساس تندرستی از محیط و رضایتمندی ساکنان و گردشگران از آن همراه است (آندره^۹، ۲۰۰۱).

¹ Cowan, 2008, 317

² Kevin Lynch

³ Appleyard

⁴ Carmona

⁵ Jan Gehl

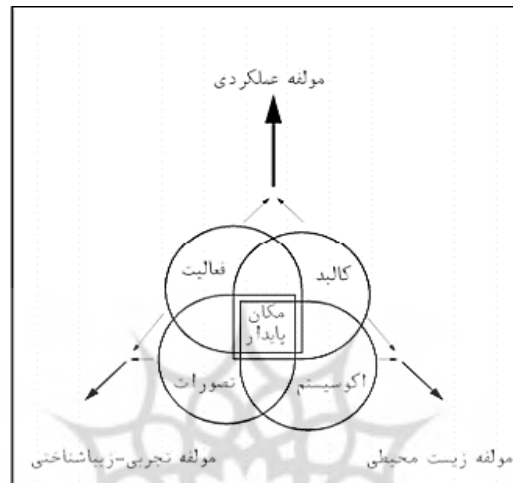
⁶ Project for Public Spaces (2007)

⁷ Sholihah, 2016

⁸ Quality of Life

⁹ Andrews, 2001

کیفیت محیط شهری شامل ابعاد اجتماعی، فرهنگی، اقتصادی و کالبدی محیط است که نشان دهنده میزان رضایتمندی مردم از محیط شهری می باشد (فلاحی آلهاشم، ۱۳۹۵). در حقیقت برای دستیابی به کیفیت طراحی شهری باید تک تک ابعاد محیطی مورد ارزیابی قرار گیرند؛ بنابراین کیفیت طراحی شهری را باید راستای مؤلفه‌ها و ابعاد سازنده مکان تعریف نمود (گلکار، ۱۳۹۳، ۱۲۴، ۱۲۶). مدل «مکان پایدار» گلکار، برگرفته از مدل «مکان» کانتر^۱، یکی از کامل ترین مدل ها برای تبیین مؤلفه های سازنده کیفیت طراحی شهری است که از ترکیب چهار وجه محیطی شامل تصورات، فعالیت ها، کالبد و اکوسیستم و سه مؤلفه تجربی-زیباشناختی، عملکردی و زیست محیطی تشکیل شده است (شکل ۱)؛ در این پژوهش مؤلفه تجربی- زیبا شناختی شامل ابعاد فعالیت و تصورات محیط مورد بررسی قرار می گیرد.

شکل ۱. مدل مکان پایدار
برگرفته از: (گلکار، ۱۳۷۹، ۳۳)

مؤلفه تجربی- زیباشناختی^۲

زیبایی موضوعی است که انسان از دیرباز به آن علاقه داشته است. زیبایی را بیشتر می توان در ارتباط با واژگان مطلوبیت، تناسب، لذت، خوشنودی و خیر و سودمند دانست (خاک زند، محمدی، جم، آقابرگی، ۱۳۹۳). در فرهنگ شهرداری کوان نیز این واژه به معنای مالک «حس زیبایی» می باشد؛ زیبایی واژه ای است که توسط حواس پنج گانه قابل دریافت است (کوان، ۲۰۰۸، ۵). این ایده برای اولین بار توسط فیلسوفان هنر برای بیان زیبایی اشیا در نظر گرفته شده است؛ به طوری که برای اولین بار این واژه در اثر بام گارتن^۳ به نام زیبایی (در سال ۱۹۷۰) مطرح شده است؛ که از وی به عنوان پدر علم زیبایی شناسی مدرن یاد می شود (نیا و آتون، ۲۰۱۶). طراحی زیبایی شناختی فضاهای شهری بر پایه مقیاس انسانی می باشد. این طراحی فرصت هایی را برای افزایش ارزش های خوشی در ساخت محیط شهری ایجاد می کند. در طراحی شهری نیز این مؤلفه یکی از مهم ترین مؤلفه های کیفیتی است؛ به طوری که ترانسیک^۴ فضاهای گمشده ی بافت شهری معاصر را نتیجه نبود کیفیت زیباشناختی در ساختار فضای شهر معاصر می داند (نیا آتون، ۲۰۱۶). بین برانگیختن احساسات عاطفی محیط شهری و ادراک زیبایی توسط بیننده ارتباط وجود دارد. پیچیدگی، تنوع، تازگی، متحیر کننده، ابهام، ناسازگاری، سازگاری از ویژگی هایی هستند که در محیط رخ داده و بیننده با ادراک این ویژگی ها، ارزش خوشی، لذت، واکنش مثبت، جذابیت، انگیزه مثبت در او ایجاد می شود (نیا و آتون، ۲۰۱۶). بنابراین این مؤلفه با دریافت های ادراک، شناخت و ترجیحات در قبال فضای شهری سروکار دارد. در جدول ۲ دیدگاه های اندیشمندان در ارتباط با کیفیت های مؤلفه تجربی- زیبا شناختی جمع بندی شده است تا در نهایت فراوانی هر یک از کیفیت ها به دست آید.

¹ Canter

² Aesthetic

³ Baum Garten

⁴ Trancik

جدول ۲

جمع بندی کیفیت های مطرح شده مؤلفه تجربی- زیباشناختی از سوی اندیشمندان شهری

مؤلفه تجربی- زیبا شناختی	کیفیت سازنده مکان	نظریات و منابع استفاده شده
خوانایی- غنای حسی	(گلکار، ۱۳۷۹)	لینچ
خوانایی- شخصیت بصری-حس زمان- غنای حسی-آموزندگی	(گلکار، ۱۳۷۹)	ویولیچ
خوانایی- شخصیت بصری- غنای حسی- رنگ تعلق	(شلیهاه، ۲۰۱۶)	اپلپارد
خوانایی- شخصیت بصری- رنگ تعلق	(محمدی و چنگلویی، ۱۳۹۲)	راپاپورت
خوانایی- شخصیت بصری	(شلیهاه، ۲۰۱۶)	انجمن فضاهای عمومی (PPS)
خوانایی- شخصیت بصری-حس زمان-آموزندگی	(کرمونا، هیت، تتراک، تیسدل، ۲۰۰۳)، (گلکار، ۱۳۹۳، ۱۰۵)	فرانسیس تیبالدز
شخصیت بصری-غنای حسی- رنگ تعلق	(تاجیک و پرتوی، ۱۳۹۲)	یان گل
خوانایی- شخصیت بصری- رنگ تعلق	(کرمونا و همکاران، ۲۰۰۳)، (گلکار، ۱۳۷۹)	بنتلی
خوانایی-شخصیت بصری- غنای حسی	(کرمونا و همکاران، ۲۰۰۳)	کنگره شهر سازی نوین (CNU) ^۱
خوانایی-شخصیت بصری- حس زمان-رنگ تعلق	(شوا، ۲۰۱۱، ۲۳۳)	لوکوربوزیه
خوانایی-شخصیت بصری	(گلکار، ۱۳۷۹)	راجر ترانسیک
شخصیت بصری- حس زمان- غنای حسی-آموزندگی	(گلکار، ۱۳۷۹)	کولمن
خوانایی- شخصیت بصری-غنای حسی- رنگ تعلق	(گلکار، ۱۳۷۹)	کمیته مشورتی برنامه ریزی لندن (LPAC) ^۲
خوانایی-شخصیت بصری	(کرمونا و همکاران، ۲۰۰۳)	ماتیو کرمونا
خوانایی- رنگ تعلق	(تاجیک و پرتوی، ۱۳۹۲)	راب کریر
خوانایی	(ویلر و بیلی، ۲۰۰۴)	کالتورپ
خوانایی-شخصیت بصری- حس زمان- غنای حسی- رنگ تعلق-آموزندگی	(گلکار، ۱۳۹۳، ۱۳۰)	گلکار
مؤلفه های کالبدی شامل تناسبات بصری، تبدیل پذیری کالبدی، زمینه و تشخیص سیما، شفافیت، غنا و تنوع کالبدی. مؤلفه معنایی برآیند ۳ مؤلفه کالبدی، عملکردی، اجتماعی و شامل: خوانایی، غنای حسی، سرزندگی، قابلیت زیست، حس تعلق، حس زمان، تشخیص و هویت، تجسم پذیری، حس مکان	(ذکاوت و سادات دهقان، ۱۳۹۲)	ذکاوت

پس از محاسبه فراوانی و میانگین هر یک از کیفیت های به دست آمده، فراوان ترین آن ها در این پژوهش مورد ارزیابی قرار می گیرند. نتایج جدول ۲ نشان می دهد فراوان ترین کیفیت های مؤلفه تجربی- زیباشناختی شامل متغیرهای خوانایی و شخصیت بصری می باشند.

کیفیت خوانایی

خوانایی^۳ نخستین بار توسط کوین لینچ در دهه ۱۹۵۰-۶۰ وارد ادبیات طراحی شهری شده است. وی در کتاب سیمای شهر خوانایی را چنین بیان می کند: «منظور از خوانایی این است که به آسانی اجزاء شهری را بتوان شناخت و بتوان آن ها را در ذهن، در قالبی به هم پیوسته به یکدیگر ارتباط داد» (لینچ، ۱۹۷۵، ۱۲).

¹ Congress New Urbanism

² London Planning Advisory Committee

³ Legibility

خوانایی محیط بدین معنا است که محیط به راحتی خوانده شده و گیج کننده نباشد؛ در حقیقت زمانی محیط خوانا است که بتوان به آسانی آن محیط را تشخیص داد. در فرهنگ شهرداری کوان نیز خوانایی به عنوان کیفیت مکان در نظر گرفته شده است. ادراک آسان توسط استفاده کنندگان، جهت یابی آسان برای بازدید کنندگان از مکان مورد نظر و داشتن تصویر ذهنی واضح از ویژگی های آن می باشد (کوان، ۲۰۰۸، ۲۱۶-۲۱۷). از سوی دیگر بنتلی نیز خوانایی را در دو سطح فرم کالبدی و الگوی فعالیتی حائز اهمیت می داند؛ به نظر وی مکان ها می توانند در یکی از دو سطوح قابل درک باشند. در صورت خوانا بودن فرم کالبدی یک مکان، احساسی همچون لذت بردن از زیبایی در یک سطح سامان بخشید و الگوی فعالیتی کاربری ها نیز بر تصور ذهنی از آن تأثیر گذار خواهد بود (بنتلی، الکک، مورین، مک گلین، اسمیت، ۱۹۸۳). خوانایی محیط شهری عبارتی است که در ذهن هر یک از افراد می تواند تعریف متفاوتی داشته باشد چرا که میزان خوانا بودن محیط بستگی به شکل گیری نقش های شناختی در چهارچوب ذهنی افراد دارد. خوانا بودن متغیری است که ناظر را قادر می سازد تا محتوی یک صحنه را درک کند. در کل محیط خوانا محیطی قابل تشخیص، ساده، یکپارچه می باشد که توسط آن می توان دانش فضایی را به آسانی کسب نمود (حسین زاده میبیدی، ۱۳۹۲). عموماً خوانایی نقش مهمی را در منظر شهری بازی می کند؛ چرا که خوانایی نقش اجتماعی از یک صحنه واضح دارد که می تواند خاطرات مشترکی را بین شهروندان برقرار سازد (مقیم نیبا، ۲۰۱۷). در بخش کاربردی پژوهش ضرورت دارد سؤالات پرسشنامه در ارتباط با شناخت، ادراک و ارزیابی گروه ها در قالب سنجه های ارائه شده، برای ارزیابی وضعیت کیفیت خوانایی در محدوده مطالعاتی از دید گروه های نمونه ارائه گردد (جدول ۳).

جدول ۳

سنجه های کیفیت خوانایی شهری

کیفیت مؤلفه تجربی - زیبا شناختی	سنجه های منتخب برای ارزیابی کیفیت محدوده مطالعاتی
خوانایی	شناخت نشانه های شهری (تاریخی، قراردادی، اقتصادی) واضح بودن گره های شهری سریال ویژن شناخت ساختمان های نیش شناخت دروازه های قدیمی شهر فعالیت های مرتبط با مکان به لحاظ ذهنی واضح بودن نام خیابان ها واضح بودن علائم شهری

برگرفته از: (کلکار، ۱۳۹۳، ۳۵۸، ۳۶۳، ۳۷۱)

کیفیت شخصیت بصری

شخصیت بصری^۱ در برگیرنده مهم ترین کربودهای دید محیط شهری، چشم اندازهها و تناسبات ساختمانی و محیط طبیعی می باشد. این منابع دید می تواند چشم اندازی از آب نماها، پارک های عمومی، ساختارهای تاریخی یا حتی عوامل طبیعی همچون فضای سبز، توپوگرافی، ساختار زمین شناسی، رودها و دیگر منابع آبی را شامل شود (دولت شهر نیویورک، بی تاریخ^۲). شخصیت بصری فضای شهری به معنای ویژگی هایی که در هر یک از کاربری های آن فضا وجود داشته و براساس حضور مردم قابل رؤیت است، گفته می شود. همچنین این کیفیت بر ارتقای کیفیتی از بعد بصری همچون رفاه عمومی بصری، کاهش ناهمگونی بصری، ساماندهی گرافیک شهری و هنر بصری توجه دارد. از آنجا که گرایش شهروندان به فضاهای شهری درگرو کیفیت فضای شهری، تعامل و ارتباطات اجتماعی - روانی ناشی از تأثیرات زیباشناختی است؛ بنابراین باید در طراحی فضاهای شهری جذاب و زیبا به ارتقای سطح کیفی سیما و منظر آن در مقیاس انسانی توجه کرد (طیبیان و موسوی، ۱۳۹۵). المان های شاخص انسان ساز یا طبیعی بخصوص المان هایی که از خصوصیات فیزیکی، ابعاد و تناسبات ویژه ای برخوردارند در زمره نشانه های خاص شهری قرار می گیرند. بافت غالب، مصالح، کیفیت های رنگی و نوری شاخص، موضع قرارگیری ناظر و همچنین احساس کلی که از فضای

¹ Visual Character

² NYC.gov, n.d.

شهری دریافت شده است نیز از جمله جنبه‌های اصلی است که سبب تشکیل شخصیت آن منظره در ذهن بیننده خواهد شد. بنابراین می‌توان ارزش های بصری را مهم ترین بخش از کیفیت های محیطی محسوب کرد که در تقویت یا تضعیف حس یک مکان مؤثر می‌باشند. کیفیت های بصری همچنین در مواردی سمبل هویت ملی و منطقه ای نیز می‌باشند به طوری که تقویت هویت خود معیار مهمی برای تقویت شخصیت بصری محسوب می‌شود (مطهری راد، ۱۳۹۵). در طراحی شهری از عناصر اولیه ارتباطات بصری می‌توان بر نقطه، خط، فرم، جهت، رنگ، ابعاد، مقیاس، بافت و حرکت اشاره کرد؛ بنابراین با استفاده از این عناصر می‌توان فن هماهنگ یا پیچیده، آگاهانه یا ناآگاهانه، متقارن یا نامتقارن، منظم یا نامنظم، فعال یا ایستا را طراحی نمود که هر یک نقش بسزایی در شخصیت بصری آن مکان خواهد داشت. چینگ^۱ نیز سیستم بصری محیط را شامل محوریت، تقارن شامل تقارن دو طرفه، تقارن شعاعی، سلسله مراتب شامل سایز، شکل، موقعیت مکانی، ریتم شامل تکرار در سایز، در فرم، در جزئیات و فرضیاتی همچون خط، سطح و حجم بیان می‌کند (کشتکاران، حبیبی و شریفی، ۲۰۱۷). از سوی دیگر دانیل و وینینگ^۲ (۱۹۸۳) فرم ها، خط ها، رنگ ها و بافت ها و ارتباط بین آن‌ها همچون تنوع، هارمونی، وحدت و تضاد را به عنوان شاخص «زیباشناختی قراردادی» بیان می‌کنند. بنتلی^۴ و همکارانش بر اهمیت معیار تناسبات بصری برای پاسخ دهنده‌گی محیط تأکید دارند. به نظر آن‌ها زمانی می‌تواند مناسبت بصری ایجاد شود که ارتباط متقابلی بین تصورات مردم از یک مکان و پاسخ دهنده‌گی محیط به این تصورات برقرار باشد (بنتلی و همکاران، ۱۹۸۳). در جدول ۴ نیز طبق مطالعات انجام یافته سنجه‌هایی برای ارزیابی این کیفیت ارائه می‌شود.

جدول ۴

سنجه های کیفیت شخصیت بصری

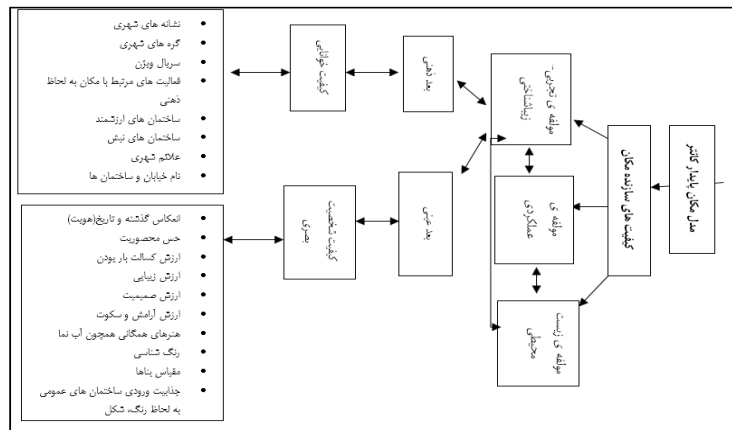
کیفیت مؤلفه تجربی- زیباشناختی	سنجه های منتخب برای ارزیابی کیفیت محدوده مطالعاتی
شخصیت بصری	هویت مندی حاصل از المان های تاریخی
	رنگ مصالح بناهای تاریخی
	محسوریت فضا
	کسالت
	جذابیت ورودی ساختمان های عمومی بر پایه رنگ، شکل خاص
	زیبایی
	صمیمیت

برگرفته از: (گلکار، ۱۳۹۳، ۳۵۸، ۳۷۱)، (طالب پور و عابد، ۱۳۹۲)، (کریمی یزدی، براتی، زارعی، ۱۳۹۵)

با بررسی نظریات اندیشمندان می‌توان نتیجه گرفت متغیرهای خوانایی و شخصیت بصری به عنوان متغیرهای اولیه این مؤلفه می‌باشند؛ چرا که شخصیت بصری با نمود عینی سبب ارتقای مؤلفه تجربی-زیباشناختی شده هویت، مقیاس، تناسبات بصری با الگوی خاص مکانی یکی از مهم ترین سنجه های کیفیت شخصیت بصری می‌باشند. خوانایی نیز با نمود ذهنی شناخت، ادراک مردم از فضای شهری سبب ارتقای آن می‌شود که با یکدیگر ارتباط دو طرفه دارند. مقیاس، اندازه، زمان و پیچیدگی صفات شهری محسوب می‌شوند که در تصور، وضوح و خوانایی مردم نقش مهمی ایجاد می‌کنند (لینچ، ۱۹۷۵، ۱۳). همچنین با بررسی کیفیت های مدنظر در مدل هایی همچون مدل جان لنگ (نیازهای انسانی)، مدل اپلیارد (حالات ادراک انسانی)، مدل کرمونا (بررسی وضعیت طراحی شهری به روش سوات) می‌توان مشترک بودن این دو کیفیت را بیان نمود (گلکار، ۱۳۹۳، ۱۲۲). دیگر کیفیت های موجود در مؤلفه تجربی-زیباشناختی را می‌توان نتیجه کیفیت های اولیه (خوانایی و شخصیت بصری)، دانست چراکه با ارتقای تصویر عینی و ذهنی مردم از مکان، کیفیت حس تعلق به مکان یا دیگر کیفیت های حس زمان، همچون حفاظت از بناهای تاریخی، در مردم افزایش می‌یابد. چهارچوب نظری پژوهش در شکل ۲ ارائه شده است.

¹ Ching² Keshtkaran, Habibi & Sharif, 2017³ Daniel and Vining⁴ Bentley

شکل ۲. چهارچوب نظری پژوهش

پیشینه پژوهش

کتاب آفرینش مکان پایدار (گلکار، ۱۳۹۳) در بخشی از کتاب به ارائه مدل های مطرح شده برای دسته بندی کیفیت های طراحی شهری پرداخته است و در راستای تکمیل مدل "مکان" کانتر، گلکار مدل "مکان پایدار" را ارائه کرده است. با استفاده از این مدل مؤلفه تجربی-زیباشناختی مورد بررسی قرار می گیرد. نظریات عمده اندیشمندان از جمله کوین لینچ، راپاپورت، بنتلی (طبق جدول ۲) با استفاده از منابع مختلف از جمله پایان نامه (شلیهه، ۲۰۱۶) جمع بندی و فراوان ترین آن ها بررسی شده است. در کتاب محیط های پاسخده (بنتلی و همکاران، ۱۹۸۳) با تعریف کیفیت هایی از جمله خوانایی، تناسب بصری در پی ایجاد محیط های دموکراتیک بوده که این گونه مکان ها را محیط های پاسخده نامیده است؛ با استفاده از سنجه های به کار گرفته شده در این کتاب و دیگر منابع مطرح شده سنجه هایی برای ارزیابی فراوان ترین کیفیت ها در نظر گرفته شده است؛ همچنین منبع مطالعاتی یونسکو (مجمع تاریخی جهانی یونسکو، ۲۰۰۹) به بررسی ویژگی و هویت بافت تاریخی شهر تبریز پرداخته است.

روش پژوهش

این پژوهش از دو بخش تشکیل شده است در بخش اول با استفاده از فن تحلیل محتوا و روش گردآوری داده از طریق مطالعات کتابخانه ای فراوان ترین متغیرهای کیفیت مؤلفه تجربی-زیباشناختی جمع بندی می شود. در مرحله بعدی با روش پیمایشی برای ارزیابی هر یک از متغیرها سنجه هایی ارائه و گردآوری داده ها به روش پرسشنامه از ۳ گروه منتخب مردم ساکن در بافت منطقه ۸، دیگر مناطق و گردشگران انجام می گیرد. سوالات پرسشنامه به صورت بسته بوده و در قالب این سنجه ها طراحی شده است. داده های خام به دست آمده توسط نرم افزار SPSS نسخه ۲۰ تحلیل می شوند. با توجه به حجم بالای جامعه آماری، برای تعیین حجم نمونه از جدول کرجسی و مورگان^۳ استفاده شده است. ابتدا حجم نمونه در منطقه مورد مطالعه بر اساس جدول مورگان به ترتیب شامل ۳۰ نفر ساکنین منطقه ۸، ۲۹۳ نفر ساکنین دیگر مناطق و ۸۵ نفر گردشگر در نظر گرفته شده است.

به منظور تعیین مسائل احتمالی و حصول اطمینان از روایی محتوی پرسشنامه ای برای کیفیت های خوانایی و شخصیت بصری، در قالب شناخت، ادراک و ارزیابی محدوده مطالعاتی طراحی و براساس نظریات متخصصان مورد بررسی قرار می گیرد و پیش نویس آن مورد آزمون قرار گرفته تا روایی پرسشنامه تأیید شود. همچنین برای پایایی پرسشنامه از روش آلفای کرونباخ^۴ استفاده شده است. ضریب آلفای کرونباخ به دست آمده برای گویه های خوانایی و شخصیت بصری به ترتیب برابر با ۰/۷۵۲ و ۰/۷۰۱ محاسبه شده که نشانه ضرایب پایایی در سطح قابل قبولی می باشد.

¹ UNESCO World Heritage Conventon, 2009

² Statistical Package for the Social Sciences

³ Krejcie and Morgan

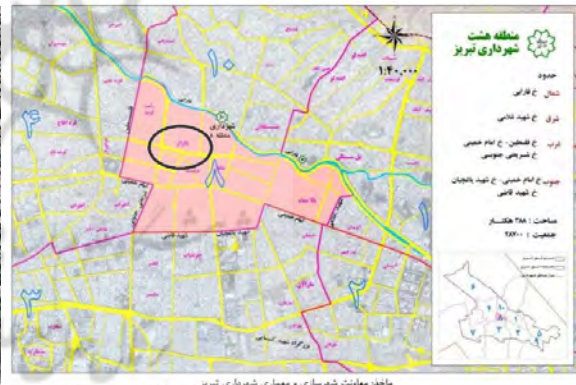
⁴ Cronbach's alpha

محدوده مورد مطالعه

شهر تبریز شهری قدیمی است که بنای آن به حکومت مادها یا حتی قبل از آن بر می گردد؛ اما شکوفایی آن در دوران اسلامی و در زمان ایلخانان می باشد که به عنوان پایتخت محدوده گسترده نیل تا آسیای مرکزی شناخته شده است. بازار بزرگ تبریز بزرگ ترین بازار به هم پیوسته و مسقف می باشد که بنای اولیه آن دارای قدمت طولانی بوده و مجموعه کنونی بازار در دوره قاجاریه ساخته شده است. در گذشته مرکز شهر تبریز توسط هشت دروازه مهم شهر احاطه می شده است که دارای قدمت طولانی مربوط به دوران زندیه هستند. همه این اسناد حاکی از قدمت طولانی شهر و توسعه آن از مرکز شهر می باشد که اهمیت توجه به بافت مرکزی شهر را دو چندان می کند. همان طور که در مبانی نظری ذکر شد توجه به الگوی بکار رفته در مصالح، بافت و رنگ مورد استفاده در بناهای بافت مرکزی در تعیین شخصیت این مکان شهری حائز اهمیت است. الگوی مصالح به کار رفته در بازارهای قدیمی، جنس دیوارها از آجر و استفاده از رنگ قرمز مایل به قهوه ای در نمای بناها خط آسمان منظم در بافت مرکزی همه از الگوهای مطرح شده در این بافت می باشند (مجمع تاریخی جهانی یونسکو، ۲۰۰۹). شهر تبریز در سال ۱۳۹۵ با مساحت ۲۲۱۷۷ هکتار و جمعیت ۱۵۵۸۶۹۳ نفر می باشد که منطقه مورد بررسی، منطقه ۸ به عنوان هسته مرکزی شهر تبریز دارای ۳۸۷ هکتار مساحت با جمعیت ۲۹۳۸۴ جزو کم جمعیت ترین مناطق شهری محسوب می شود. به طوری که عمده بناهای تاریخی در این منطقه قرار گرفته اند (عزتی و همکاران، ۱۳۹۷). فرم شهر تبریز از یک الگوی ثابتی پیروی نمی کند؛ بطوریکه شکل درون گرا در بافت مرکزی، الگوی شعاعی در بافت داخلی، الگوی حلقوی میان بافت داخلی و حاشیه ای، الگوی شطرنجی در بافت نو و بافت آشفته در بافت حاشیه نشینی می توان ملاحظه نمود (بهمنش راد، ۱۳۸۹، ۲۳۶). خیابان جمهوری، محدوده مطالعاتی یکی از خیابان های قدیمی دوره پهلوی است که شکافی را بین بازارهای تاریخی ایجاد کرده و از سوی دیگر به عنوان یکی از مهم ترین محورهای واجد ارزش دید و منظر در نظر گرفته شده است (مهندسین مشاور نقش جهان- پارس، ۱۳۸۶، ۴۰). این خیابان به طول حدود ۱ کیلومتر می باشد. از شمال به خیابان های ثقه الاسلام، دارایی، راسته کوچه و از جنوب به خیابان های خاقانی، ارتش شمالی، خیابان فردوسی، خیابان شریعتی متصل شده است و عمده کاربری های موجود در بدنه آن تجاری- تولیدی می باشند.

شکل ۴. محدوده مطالعاتی خیابان جمهوری شهر تبریز
برگرفته از: گوگل ارث، (۱۳۹۸، ۲۴ دی ماه)

شکل ۳. موقعیت خیابان جمهوری در منطقه ۸
برگرفته از: (معاونت معماری و شهرسازی شهرداری تبریز، ۱۳۹۲)

یافته ها و بحث

بررسی و تحلیل داده ها

به منظور تجزیه و تحلیل اطلاعات به دست آمده از پرسشنامه ها ابتدا شرح مختصری از ویژگی ها و آمار توصیفی هر یک از کیفیت های مؤلفه تجربی- زیباشناختی شامل خوانایی، شخصیت بصری برحسب دیدگاه گروه نمونه پرداخته می شود.

ویژگی‌های توصیفی گروه نمونه

جدول ۴ ویژگی‌های توصیفی گروه نمونه را نشان می‌دهد.

جدول ۴.

مشخصات توصیفی گروه نمونه

متغیر	فراوانی عددی	فراوانی درصدی
ساکنین داخل منطقه ۸	۳۰	۷/۴
گروه نمونه	۲۹۳	۷۱/۸
ساکنین دیگر مناطق	۸۵	۲۰/۸
گردشگر	۱۸۹	۴۶/۳
جنسیت	۲۱۹	۵۳/۷
مرد	۱۱۴	۲۷/۹
زن	۸۴	۲۰/۶
دامنه سنی	۷۲	۱۷/۶
۱۸ تا ۲۵ سال	۸۰	۱۹/۶
۲۵ تا ۳۵ سال	۵۸	۱۴/۲
۳۵ تا ۴۵ سال	۴۰۸	۱۰۰
۴۵ تا ۵۵ سال		
۵۵ سال و بالاتر		
مجموع		

آمار توصیفی گروه نمونه

پس از استخراج مشخصات گروه نمونه، وضعیت هر یک از کیفیت‌های مؤلفه تجربی - زیبا شناختی از دید گروه نمونه منتخب در جدول ۵ و ۶ جمع بندی شده است. الف. کیفیت خوانایی: در بررسی این کیفیت زیباشناسی، ۲۲ گویه مطرح شده است. لازم به ذکر است این کیفیت با ادراک، شناخت و ترجیحات مردمی سروکار دارد و سنجه‌های منتخب نیز در راستای این ۳ اصل در چهارچوب پرسش‌های فن مکان سنجی گلکار ارائه شده اند. این گویه‌ها به میزان شناخت نشانه‌های شهری، شناخت گره‌های شهری، شناخت سربال و ویژن، شناخت ساختمان‌های موجود در نیش خیابان‌ها، شناخت دروازه‌های قدیمی این محدوده، ادراک عمده فعالیت‌های غالب محدوده و نظرسنجی در ارتباط با نام خیابان و علائم شهری پرداخته است و میزان فراوانی هر یک در جدول ۵ ارائه گردیده است.

جدول ۵

توزیع فراوانی سنجه‌های کیفیت خوانایی در محدوده مطالعاتی

سنجه‌های ارزیابی	فراوانی برحسب تعداد	فراوانی برحسب درصد	گویه‌ها
شناخت نشانه شهری (بازار امیر)	۳۵۹	۸۸٪	۱
شناخت نشانه اقتصادی شهر (بانک ملی شعبه مرکزی)	۳۳۲	۸۱٫۴٪	۲
شناخت نشانه شهری (بازار شیشه گر خانه)	۳۱۴	۷۷٪	۳
شناخت نشانه شهری (بازار کره نی خانه)	۲۸۷	۷۰٫۳٪	۴
شناخت نشانه قراردادی شهر (دست فروشان خیابان جمهوری)	۳۳۴	۷۹٫۴٪	۵

گویه ها	سنجه های ارزیابی	فراوانی برحسب تعداد	فراوانی برحسب درصد
۶	شناخت گره شهری (میدان دانشسرا)	۲۰۳	۴۹٫۸٪
۷	شناخت گره شهری (میدان شهدا)	۲۷۱	۶۶٫۴٪
۸	شناخت گره شهری (میدان نماز)	۱۶۴	۴۰٫۳٪
۹	شناخت ترتیب نشانه ها در کریپورهای دید	۲۲۰	۵۳٫۹٪
۱۰	شناخت ترتیب نشانه ها در کریپورهای دید	۲۱۴	۵۲٫۵٪
۱۱	شناخت دروازه های قدیمی متصل به محدوده مطالعاتی	۱۱۴	۳۰٫۴٪
۱۲	شناخت ۴ نیش میدان نماز ^۱	۳۸	۹٫۳٪
۱۳	شناخت نیش های خیابان فردوسی	۶۳	۱۵٫۴٪
۱۴	شناخت نیش های خیابان دارایی	۲۰	۴٫۹٪
۱۵	شناخت نیش های خیابان ارتش شمالی	۸۹	۲۱٫۸٪
۱۶	شناخت ۴ نیش میدان نماز	۴۱	۱۰٪
۱۷	ادراک فعالیت های غالب میدان دانشسرا ^۲	۱۷۵	۴۲٫۹٪
۱۸	ادراک فعالیت های غالب خیابان جمهوری	۱۲۹	۳۱٫۶٪
۱۹	ادراک فعالیت های غالب میدان نماز	۱۸۱	۴۴٫۴٪
۲۰	ارزیابی نام ساختمان ها و خیابان ها	۵۵	۱۳٫۵٪
۲۱	ارزیابی علائم راهنمایی و تابلوهای	۳۷	۹٫۱٪

از سؤال ۱۲-۱۶، با توجه به تصاویر، گروه نمونه چند نیش از تصاویر خیابان ها و میدان ها محدوده مطالعاتی را به خاطر داشتند.
^۱ از طریق بازدید محلی فعالیت های عمده ی محدوده مشخص و از پاسخ دهندگان در قالب چند کاربری سؤال شده است. برحسب میزان پاسخ دهی کاربری مدنظر، پاسخ درست و برحسب میزان عدم پاسخ دهی کاربری مدنظر پاسخ نادرست درج شده است.

گویه ها	سنجه های ارزیابی	فراوانی برحسب تعداد	فراوانی برحسب درصد
۲۲	شهری در میدان دانشسرا	۶	۴۹٪
	ارزیابی علائم راهنمایی و تابلوهای شهری در میدان نماز		
مجموع		۴۰۸	۱۰۰٪

ب. کیفیت شخصیت بصری: در بررسی کیفیت زیباشناسی ۱۴ گویه طراحی شده است. متغیرهای این کیفیت در ارتباط با شناخت و نظرسنجی مردم از تناسبات بصری محیط شامل مصالح به کار رفته، ارتفاع بناها، هویت مندی از بعد خاطرات گذشته، مفهوم هنرهای همگانی، ارزیابی ارزش زیبایی، کسالت، آرامش و صمیمیت، محصوریت فضا از دیگر سنجه های مطرح شده برای ارزیابی کیفیت شخصیت بصری از دید گروه نمونه می باشند که در جدول ۶ جمع بندی شده است.

جدول ۶

توزیع فراوانی سنجه های کیفیت شخصیت بصری در محدوده مطالعاتی

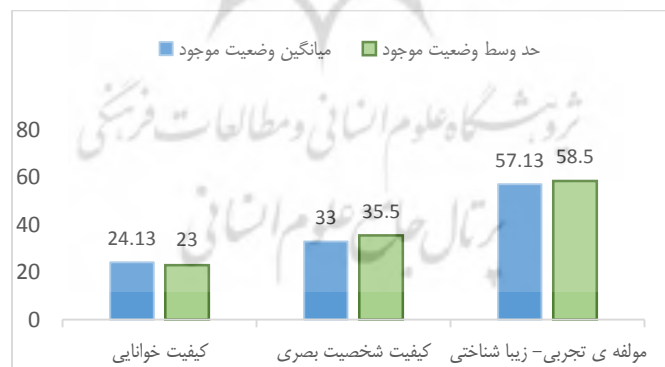
گویه ها	سنجه های ارزیابی	فراوانی برحسب تعداد	فراوانی برحسب درصد																					
۱	شناخت المان های تاریخی	۱۱۲۵	۳۰٫۶٪																					
۲	رنگ شناسی بازارهای تاریخی	۹۱	۲۲٫۳٪																					
۳	موانع حرکتی موجود در محدوده مطالعاتی	<table border="1"> <thead> <tr> <th>نرده</th> <th>دست</th> <th>کشی و تغییر سطح (آب)</th> <th>نرده</th> <th>دست</th> <th>کشی و فروش</th> <th>نرده</th> <th>دست</th> <th>کشی</th> <th>سایر (درخت)</th> <th>عدم وجود موانع</th> </tr> </thead> <tbody> <tr> <td>۱۶۱</td> <td>۱۰۱</td> <td>۶۰</td> <td>۶۸</td> <td>۱۸</td> <td>۴۱٫۳٪</td> <td>۲۵٫۹٪</td> <td>۱۵٫۴٪</td> <td>۱۷٫۴٪</td> <td>۴٫۴۱٪</td> </tr> </tbody> </table>	نرده	دست	کشی و تغییر سطح (آب)	نرده	دست	کشی و فروش	نرده	دست	کشی	سایر (درخت)	عدم وجود موانع	۱۶۱	۱۰۱	۶۰	۶۸	۱۸	۴۱٫۳٪	۲۵٫۹٪	۱۵٫۴٪	۱۷٫۴٪	۴٫۴۱٪	۳۰٫۶٪
نرده	دست	کشی و تغییر سطح (آب)	نرده	دست	کشی و فروش	نرده	دست	کشی	سایر (درخت)	عدم وجود موانع														
۱۶۱	۱۰۱	۶۰	۶۸	۱۸	۴۱٫۳٪	۲۵٫۹٪	۱۵٫۴٪	۱۷٫۴٪	۴٫۴۱٪															
۴	کسالت آور بودن محدوده مطالعاتی ^۲	<table border="1"> <thead> <tr> <th>خیلی کم</th> <th>متوسط</th> <th>زیاد</th> <th>خیلی زیاد</th> <th>خیلی کم</th> <th>متوسط</th> <th>زیاد</th> <th>خیلی زیاد</th> </tr> </thead> <tbody> <tr> <td>۳۳</td> <td>۶۴</td> <td>۱۳۸</td> <td>۱۰۰</td> <td>۸۳</td> <td>۵۶٪</td> <td>۱۵٫۷٪</td> <td>۳۳٫۸٪</td> </tr> </tbody> </table>	خیلی کم	متوسط	زیاد	خیلی زیاد	خیلی کم	متوسط	زیاد	خیلی زیاد	۳۳	۶۴	۱۳۸	۱۰۰	۸۳	۵۶٪	۱۵٫۷٪	۳۳٫۸٪	۲۰٫۳٪					
خیلی کم	متوسط	زیاد	خیلی زیاد	خیلی کم	متوسط	زیاد	خیلی زیاد																	
۳۳	۶۴	۱۳۸	۱۰۰	۸۳	۵۶٪	۱۵٫۷٪	۳۳٫۸٪																	
۵	زیبایی محدوده مطالعاتی	<table border="1"> <thead> <tr> <th>خیلی کم</th> <th>متوسط</th> <th>زیاد</th> <th>خیلی زیاد</th> <th>خیلی کم</th> <th>متوسط</th> <th>زیاد</th> <th>خیلی زیاد</th> </tr> </thead> <tbody> <tr> <td>۴۱</td> <td>۹۲</td> <td>۱۳۷</td> <td>۱۰۸</td> <td>۳۰</td> <td>۱۰۰٪</td> <td>۲۲٫۵٪</td> <td>۳۳٫۶٪</td> </tr> </tbody> </table>	خیلی کم	متوسط	زیاد	خیلی زیاد	خیلی کم	متوسط	زیاد	خیلی زیاد	۴۱	۹۲	۱۳۷	۱۰۸	۳۰	۱۰۰٪	۲۲٫۵٪	۳۳٫۶٪	۷٫۴٪					
خیلی کم	متوسط	زیاد	خیلی زیاد	خیلی کم	متوسط	زیاد	خیلی زیاد																	
۴۱	۹۲	۱۳۷	۱۰۸	۳۰	۱۰۰٪	۲۲٫۵٪	۳۳٫۶٪																	
۶	صمیمیت محدوده مطالعاتی	<table border="1"> <thead> <tr> <th>خیلی کم</th> <th>متوسط</th> <th>زیاد</th> <th>خیلی زیاد</th> <th>خیلی کم</th> <th>متوسط</th> <th>زیاد</th> <th>خیلی زیاد</th> </tr> </thead> <tbody> <tr> <td>۳۷</td> <td>۵۱</td> <td>۱۴۴</td> <td>۱۱۲</td> <td>۶۴</td> <td>۹٫۱٪</td> <td>۱۲٫۵٪</td> <td>۳۵٫۳٪</td> </tr> </tbody> </table>	خیلی کم	متوسط	زیاد	خیلی زیاد	خیلی کم	متوسط	زیاد	خیلی زیاد	۳۷	۵۱	۱۴۴	۱۱۲	۶۴	۹٫۱٪	۱۲٫۵٪	۳۵٫۳٪	۱۵٫۷٪					
خیلی کم	متوسط	زیاد	خیلی زیاد	خیلی کم	متوسط	زیاد	خیلی زیاد																	
۳۷	۵۱	۱۴۴	۱۱۲	۶۴	۹٫۱٪	۱۲٫۵٪	۳۵٫۳٪																	
۷	سکوت و آرامش محدوده مطالعاتی	<table border="1"> <thead> <tr> <th>خیلی کم</th> <th>متوسط</th> <th>زیاد</th> <th>خیلی زیاد</th> <th>خیلی کم</th> <th>متوسط</th> <th>زیاد</th> <th>خیلی زیاد</th> </tr> </thead> <tbody> <tr> <td>۱۸۴</td> <td>۱۰۵</td> <td>۶۸</td> <td>۲۵</td> <td>۲۶</td> <td>۴۵٫۱٪</td> <td>۲۵٫۷٪</td> <td>۱۶٫۷٪</td> </tr> </tbody> </table>	خیلی کم	متوسط	زیاد	خیلی زیاد	خیلی کم	متوسط	زیاد	خیلی زیاد	۱۸۴	۱۰۵	۶۸	۲۵	۲۶	۴۵٫۱٪	۲۵٫۷٪	۱۶٫۷٪	۶٫۷٪					
خیلی کم	متوسط	زیاد	خیلی زیاد	خیلی کم	متوسط	زیاد	خیلی زیاد																	
۱۸۴	۱۰۵	۶۸	۲۵	۲۶	۴۵٫۱٪	۲۵٫۷٪	۱۶٫۷٪																	
۸	میزان خطرناکی لنگیزی	<table border="1"> <thead> <tr> <th>خیلی کم</th> <th>متوسط</th> <th>زیاد</th> <th>خیلی زیاد</th> <th>خیلی کم</th> <th>متوسط</th> <th>زیاد</th> <th>خیلی زیاد</th> </tr> </thead> <tbody> <tr> <td>۱۵۱</td> <td>۶۴</td> <td>۷۹</td> <td>۷۵</td> <td>۳۹</td> <td>۳۷٫۰٪</td> <td>۱۵٫۷٪</td> <td>۱۹٫۴٪</td> </tr> </tbody> </table>	خیلی کم	متوسط	زیاد	خیلی زیاد	خیلی کم	متوسط	زیاد	خیلی زیاد	۱۵۱	۶۴	۷۹	۷۵	۳۹	۳۷٫۰٪	۱۵٫۷٪	۱۹٫۴٪	۹٫۶٪					
خیلی کم	متوسط	زیاد	خیلی زیاد	خیلی کم	متوسط	زیاد	خیلی زیاد																	
۱۵۱	۶۴	۷۹	۷۵	۳۹	۳۷٫۰٪	۱۵٫۷٪	۱۹٫۴٪																	

^۱ ۱۲۵ نفر از ۴۰۸ نفر به این سؤال پاسخ درست دادند.

^۲ بر پایه تصاویر موجود از نشانه های محدوده مطالعاتی نظرسنجی گویه های ۴-۸ انجام گرفته شده است.

گروه ها	سنجدهای ارزیابی	فراوانی برحسب تعداد				فراوانی برحسب درصد			
۹	استفاده از هنرهای همگنی	۲۲	۷۵	۱۵۶	۱۰۹	۴۶	۱۰۹	۱۸۴٪	۵۴٪
۱۰	وضعیت دل باز بودن محبوسه مطالعاتی	۱۴	۱۲۵	۱۴۹	۷۸	۳۲	۱۴۹	۳۰۶٪	۳۴٪
۱۱	وضعیت موانع حرکتی و دسترسی	۲۲	۸۸	۱۰۲	۱۳۴	۶۲	۱۳۴	۲۵۰٪	۵۴٪
۱۲	شبهات مصالح ساختمانی	۳۴	۱۲۰	۱۵۲	۸۰	۳۲	۱۵۲	۳۷۳٪	۵۹٪
۱۳	شبهات ارتفاع ساختمان ها	۳۳	۱۶۲	۱۶۱	۲۸	۲۴	۱۶۱	۳۹۵٪	۸۱٪
۱۴	جنابیت ورودی ساختمان ها	۳۰	۵۲	۱۳۵	۱۱۵	۷۶	۱۳۵	۲۸۲٪	۷۴٪
مجموع		۴۰۸						۱۰۰٪	

در جواب سوال «وضعیت کیفیت های مؤلفه تجربی- زیبا شناختی از دید مردم چگونه است؟» طبق نتایج توصیفی به دست آمده میانگین کیفیت خوانایی نسبت به حد وسط^۱ در وضعیت مناسبی قرار گرفته ولی کیفیت شخصیت بصری با اندک تفاوت از وضعیت قابل قبول برخوردار نیست. پس از بررسی هر یک از کیفیت ها، نتایج به دست آمده برای مؤلفه تجربی- زیباشناختی نیز بیانگر تفاوت جزئی از حد وسط بر اثر نارضایتی گروه نمونه از کیفیت شخصیت بصری می باشد.

شکل ۵. وضعیت کیفیت های مؤلفه تجربی-زیباشناختی از دید مردم

تحلیل استنباطی

در گام بعدی پس از تحلیل نتایج به دست آمده از پرسشنامه برای ارزیابی وضعیت کیفیت گروه های نمونه از آزمون آماری t تک نمونه ای^۲ استفاده شده است. در این پژوهش به دلیل بزرگ بودن حجم نمونه با استناد به قضیه حد مرکزی در آمار باز می توان از

^۱ Median

^۲ One simple T test

این آزمون استفاده کرد. در جداول ۷، ۸ و ۹ وضعیت کیفیت خوانایی، شخصیت بصری و مؤلفه تجربی- زیبا شناختی جمع بندی شده است.

جدول ۷

بررسی شاخص کیفیت خوانایی بر اساس آزمون t تک نمونه‌ای

گروه نمونه	تعداد	میانگین	مقدار آزمون ^۱	انحراف معیار	آماره t	درجه آزادی	سطح معناداری
ساکنین منطقه ۸	۳۰	۲۶/۲۷		۴/۴۹	۳/۹۹	۲۹	۰/۰۰۰
ساکنین مناطق دیگر	۲۹۳	۲۵/۸۰	۲۳	۵/۳۱	۹/۰۲	۲۹۲	۰/۰۰۰
گردشگران	۸۵	۱۷/۶۵		۳/۵۷	-۱۳/۸۱	۸۴	۰/۰۰۰

بر اساس جدول فوق می توان نتیجه گرفت که میزان خوانایی محدوده مطالعاتی از نظر ساکنین منطقه ۸ و دیگر مناطق شهر تبریز، به طور معناداری از کیفیت مطلوبی برخوردار است. این استدلال با توجه به سطح معناداری (۰/۰۰۰) کمتر از ۰/۰۵ و مقدار آماره t مثبت به دست آمده است. همچنین میزان خوانایی منطقه تاریخی و فرهنگی شهر تبریز از نظر گردشگران، به طور معناداری از کیفیت مطلوبی برخوردار نیست.

جدول ۸

بررسی وضعیت شاخص شخصیت بصری بر اساس آزمون t تک نمونه‌ای

گروه نمونه	تعداد	میانگین	مقدار آزمون	انحراف معیار	آماره t	درجه آزادی	سطح معناداری
ساکنین منطقه ۸	۳۰	۲۹/۳۰		۶	-۵/۶۶	۲۹	۰/۰۰۰
ساکنین مناطق دیگر	۲۹۳	۳۲/۳۹	۳۵/۵	۵/۹۸	-۸/۹۰	۲۹۲	۰/۰۰۰
گردشگران	۸۵	۳۶/۳۹		۵/۱۹	۱/۵۸	۸۴	۰/۰۰۰

طبق جدول فوق نتایج حاصل از آزمون t تک نمونه‌ای برای کیفیت «شخصیت بصری» نشان می دهد که میزان شخصیت بصری محدوده مطالعاتی از نظر ساکنین منطقه ۸ و دیگر مناطق شهر تبریز، به طور معناداری از کیفیت مطلوبی برخوردار نیست. ولی از نظر گردشگران، به طور معناداری از کیفیت متوسطی برخوردار است.

جدول ۹

بررسی وضعیت مؤلفه تجربی-زیباشناختی بر اساس آزمون t تک نمونه‌ای

گروه نمونه	تعداد	میانگین	مقدار آزمون	انحراف معیار	آماره t	درجه آزادی	سطح معناداری
ساکنین منطقه ۸	۳۰	۵۵/۵۷		۸/۴۰	-۱/۹۱	۲۹	۰/۰۶۶
ساکنین مناطق دیگر	۲۹۳	۵۸/۱۸	۵۸/۵	۹	-/۶۰	۲۹۲	۰/۵۴۹
گردشگران	۸۵	۵۴/۰۴		۸/۴۶	-۴/۸۶	۸۴	۰/۰۰۰

نتایج جدول فوق نشان می دهد که میزان زیباشناختی محدوده مطالعاتی از نظر ساکنین این منطقه و مناطق دیگر شهر تبریز، از کیفیت متوسطی برخوردار است. زیرا سطح معناداری آنها (۰/۰۶۶ و ۰/۵۴۹) بزرگ تر از ۰/۰۵ است. ولی میزان زیباشناختی منطقه تاریخی و فرهنگی شهر تبریز از نظر گردشگران، به طور معناداری از کیفیت مطلوبی برخوردار نیست. زیرا سطح معناداری آن (۰/۰۰۰) کمتر از ۰/۰۵ و مقدار آماره t آن منفی است. لازم به توضیح است که میانگین متغیر زیباشناختی از نظر ساکنین منطقه ۸ و ساکنین دیگر مناطق کمتر از مقدار آزمون یا حد وسط نمرات این متغیر (۵۸/۵) می باشد.

¹ Test Value

تحلیل آماری

قبل از آزمون آماری، جهت تعیین نرمال بودن توزیع داده‌ها، از آزمون کولموگوروف اسمیرنوف^۱ و همگن بودن واریانس‌های گروه‌های نمونه از آزمون لون^۲ استفاده شده است. در آزمون کولموگوروف اسمیرنوف فرض صفر در این آزمون نرمال بودن توزیع داده‌ها و فرض مقابل نرمال نبودن داده‌ها می‌باشد. طبق نتایج حاصل از آزمون کولموگوروف-اسمیرنوف (K-S) چون مقدار سطح معنی‌داری (Sig) مربوط به تمامی متغیرها برای ساکنین منطقه ۸، ساکنین مناطق دیگر و گردشگران بزرگ تر از ۰/۰۵ است؛ لذا نرمال بودن متغیرهای خوانایی، شخصیت بصری و زیباشناختی برای تمامی گروه‌ها در سطح معنی‌داری ۰/۰۵ پذیرفته می‌شود. در مرحله بعدی با استفاده از آزمون لون، مقدار Sig محاسبه و به ترتیب برابر با ۰/۱۴۵، ۰/۶۶۴ و ۰/۹۸۱ بوده که این مقادیر بزرگ تر از ۰/۰۵ هستند. بنابراین مفروضه همگنی واریانس متغیرهای پژوهش در گروه‌های مورد بررسی پذیرفته می‌شود. پس انجام آزمون‌های فوق و معنادار بودن آن‌ها فرضیه پژوهش مبنی بر «تفاوت وضعیت کیفیت های مؤلفه سازنده مکان از دید ۳ گروه منتخب» بررسی می‌شود. در این بخش از روش تحلیل واریانس یک طرفه^۳ استفاده می‌شود؛ شاخص خوانایی با مقدار آماره F برابر ۹۲/۶۹ و مقدار احتمال کوچک تر از ۰/۰۵، شخصیت بصری با مقدار آماره F برابر ۲۲/۰۲ و مقدار احتمال کوچک تر از ۰/۰۵ و مؤلفه تجربی-زیباشناختی برابر ۷/۷۵ و مقدار احتمال کوچک تر از ۰/۰۵ می‌باشد؛ لذا با اطمینان ۹۵ درصد، برای هر یک از شاخص‌ها خوانایی، شخصیت بصری و در کل مؤلفه تجربی-زیباشناختی می‌توان تفاوت وضعیت کیفیت سازنده مکان از دید مردم داخل بافت، خارج بافت و گردشگران را نتیجه گیری نمود.

نتیجه گیری

خیابان به عنوان عرصه عمومی نقش مهمی در ارتقای ابعاد مختلف زندگی انسان و نشاط شهروندی دارد و توسط کیفیت محیطی است که می‌توان به کیفیت زندگی رسید. از آنجایی که مبحث کیفیتی بسیار گسترده و متنوع می‌باشد؛ با تکیه بر مدل کیفیتی، مکان پایدار یکی از مؤلفه های آن، مؤلفه تجربی-زیباشناختی و دو بعد تشکیل دهنده آن، فعالیت و تصویری محیط شهری مورد ارزیابی قرار گرفته می‌شود. توجه به مؤلفه تجربی-زیباشناختی به عنوان یکی از مؤلفه های اولیه در ارتقای کیفیت سازنده مکان حائز اهمیت می‌باشد. پس از بررسی تحلیل‌ها می‌توان نتیجه گرفت کیفیت خوانایی و شخصیت بصری، فراوان ترین معیارهای کیفیتی مطرح شده برای این مؤلفه می‌باشند؛ از آنجا که این مؤلفه در برگیرنده دو بعد «فعالیت» و «تصورات» از محیط شهری است لذا برای تحلیل وضع موجود باید نظریات مردم (بعد ذهنی) و شواهد بصری محیط (بعد عینی) در نظر گرفته شود (شکل ۲).

نتایج بررسی تحلیلی نشان می‌دهد کیفیت خوانایی در مقایسه با کیفیت شخصیت بصری در وضعیت مطلوب تری قرار دارد؛ همچنین در بررسی تک تک گروه های نمونه، به ترتیب اولویت وضعیت کیفیت خوانایی در ساکنان منطقه ۸ بهتر از ساکنان دیگر مناطق و گردشگران می‌باشد. با توجه به این تحلیل می‌توان نتیجه گرفت محدوده مطالعاتی به طور واضح برای تمامی کاربران خوانا نیست چرا که گردشگران بر تعدادی از نشانه های شهری موجود در محدوده، ترتیب قرار گیری این نشانه‌ها در بدنه های شهری آشنا نبوده و از ضعف استفاده از تابلو های شهری، نام خیابان‌ها در محدوده مطالعاتی ابراز نارضایتی می‌کردند. بعضی از این نشانه‌ها همچون بازار کره نی خانه به دلیل واضح نبودن مسیر دید و عدم استفاده از تابلوی مشخصاتی از کمترین میزان شناخت برخوردار بوده است. از سوی دیگر واضح نبودن تابلوهای مسیریابی هر یک از بازارها که بخشی از بازار بزرگ تبریز را تشکیل می‌دهند نیز یکی دیگر از موارد نارضایتی به ویژه برای گردشگران محسوب می‌شود. با توجه به متفاوت بودن وضعیت این کیفیت از سوی گروه های منتخب باید اقداماتی صورت گیرد که تمامی کاربران، چه ساکنین آن بافت و چه گردشگرانی که از این محدوده مرکزی شهر که از آن گذر می‌کنند، تصویر ذهنی مشترکی از عناصر و فضاهای با ارزش آن داشته باشند. همچنین با توجه به نتایج کیفیت شخصیت بصری، به ترتیب اولویت وضعیت این کیفیت از دید گردشگران بهتر از ساکنان دیگر مناطق و ساکنان منطقه ۸ می‌باشد. نتایج حاصل از پرسشنامه نشان می‌دهد در ارتباط با زیبا بودن محدوده مطالعاتی، نظر کاربران به دو دسته زیبا بودن به دلیل وجود عناصر تاریخی در محدوده مطالعاتی و عدم وجود زیبایی تقسیم بندی شده است؛ همچنین اکثر کاربران به ویژه ساکنین بافت

¹ Kolmogorov. Smirnov Test

² Levene's Test

³ ANOVA

منطقه از شلوغ بودن و بی نظمی محدوده مطالعاتی ابراز نارضایتی می کردند. از سوی دیگر محدوده مطالعاتی از هویت مندی مشترک بین کاربران برخوردار نمی باشد؛ از عواملی که در این راستا می توان به آن اشاره نمود، طبق نتایج به دست آمده از پرسشنامه، اکثر کاربران اطلاعاتی در مورد معنای مجسمه های تاریخی در محدوده مطالعاتی نداشتند؛ که باید از طریق تابلوهای مشخصاتی سطح آگاه سازی مردم نسبت به انعکاس گذشته در هنرهای همگانی افزایش یابد. همچنین اکثر کاربران بر عدم تشابه مصالح ساختمانی در این محدوده اتفاق نظر داشتند؛ از آنجایی که مصالح و مقیاس بناها از سنجه های مهم در ارزیابی کیفیت شخصیت بصری مکان می باشند؛ ضرورت دارد بر هماهنگی و نظم این عناصر به ویژه در بافت مرکزی توجه شود. در حقیقت می توان نتیجه گرفت در راستای بهبود دو کیفیت خوانایی و شخصیت بصری است که دیگر معیارهای کیفیتی مؤلفه تجربی-زیباشناختی از جمله حس تعلق به مکان در مردم ارتقا خواهد یافت.

منابع

- بنتلی، ای ین، الکک، آلن، مورین، پال، مک گلین، سو، و اسمیت، گراهام. (۱۹۸۳). *محیط های پاسخده کتاب راهنمایی طراحان*. ترجمه مصطفی بهزاد فر. تهران: دانشگاه علم و صنعت ایران.
- بهمنش راد، جواد. (۱۳۸۹). *در جستجوی هویت شهری تبریز*. تهران: مرکز مطالعاتی و تحقیقاتی شهرسازی و معماری.
- تاجیک، آرزو، پرتوی، پروین. (۱۳۹۲). مدل مفهومی و چهارچوب تحلیلی پیاده مداری با تأکید بر رویکرد نوشهرسازی مطالعه موردی؛ فاز چهارم شهر کرج. *مطالعات شهری*، ۳(۹)، ۸۱-۹۶.
- حسین زاده مبینی، ویدا. (۱۳۹۲). *تسهیل راهیابی و افزایش خوانایی در فضاهای شهری با استفاده از طراحی محیطی و مطالعه الگوهای رفتاری در منطقه یک شهر تهران*. پایان نامه ی منتشر شده کارشناسی ارشد، دانشگاه هنر، دانشکده ی معماری و هنر.
- خاک زند، مهدی، محمدی، مریم، جم، فاطمه، و آقابرگی، کوروش. (۱۳۹۳). شناسایی عوامل مؤثر بر طراحی بدنه های شهری با تأکید بر ابعاد زیبایی شناسی و زیست محیطی مطالعه موردی: خیابان ولیعصر (عج) - شهر قشم. *مطالعات شهری*، ۳(۱۰)، ۱۵-۲۶.
- شاهی آقبلاغی، عارف، زنگنه، یعقوب، خداینده لو، حسن، و درودی نیا، عباس. (۱۳۹۵). *سنجش شاخص های کیفیت محیط شهری (مطالعات موردی: مسکن مهر شهر سبزوار)*. *مطالعات جغرافیایی مناطق خشک*، ۷(۲۶)، ۵۴-۷۲.
- شوی، فرانسواز. (۲۰۱۱). *شهرسازی تخیلات و واقعیات*. ترجمه محسن حبیبی. تهران: دانشگاه تهران.
- طالب پور، ملیحه، عابد، نرگس. (۱۳۹۲). خلاصه کتاب *گزیده منظر شهری [جزوه درسی]*. مشهد: دانشگاه پیام نور مشهد.
- طیبیان، منوچهر، موسوی، میرجلال. (۱۳۹۵). بررسی نقش زیباسازی و ارتقاء کیفیت محیط بر سرزندگی شهری، نمونه موردی: باغ شهر تاریخی مراغه. *معماری و شهرسازی آرمان شهر*، ۹(۱۷)، ۲۴۹-۲۶۲.
- عزتی، محمد، ایرانی، غلامرضا، و ابراهیم پور، احد. (۱۳۹۷). *اطلس کلانشهر تبریز*. تبریز: اختر.
- فلاحی آلهاشم، معصومه. (۱۳۹۵). *سنجش و ارزیابی کیفیت محیطی فضاهای عمومی شهری (مطالعه موردی: حاشیه ی رودخانه بالیخلی چای اردبیل)*. پایان نامه منتشر شده کارشناسی ارشد، دانشگاه محقق اردبیلی، دانشکده ادبیات و علوم انسانی، گروه آموزشی جغرافیا و برنامه ریزی شهری.
- کرمونا، متیو، هیت، تیم، تنراک، و تیسدل، استیون. (۲۰۰۳). *مکان های عمومی فضاهای شهری ابعاد گوناگون طراحی شهری*. ترجمه فاطمه قرائی، مهشید شکوهی، زهرا اهری و اسماعیل صالحی. تهران: دانشگاه هنر.
- کریمی یزدی، اعظم، براتی، ناصر، و زارعی، مجید. (۱۳۹۵). ارزیابی تطبیقی ادراک فضای شهری از نظرگاه مخاطبین و متخصصین عرصه شهری (مطالعه موردی مجموعه شهری امامزاده صالح تجریش تهران). *نشریه علمی باغ نظر*، ۱۳(۴۵)، ۲۶-۱۳.
- گلکار، کوروش. (۱۳۷۹). مؤلفه های سازنده کیفیت طراحی شهری. *صفه*، ۱۱(۳۲)، ۳۸-۶۵.
- گلکار، کوروش. (۱۳۹۳). *آفرینش مکان پایدار تأملاتی در باب نظریه ی طراحی شهری*. تهران: انتشارات دانشگاه شهید بهشتی.
- لینچ، کوین. (۱۹۷۵). *سیمای شهر*. ترجمه منوچهر مزینی. تهران: دانشگاه تهران.
- محمدی، محمود، چنگلواپی، یونس. (۱۳۹۲). ارزیابی مؤلفه های کیفیت فضای شهری بر میزان مطلوبیت مسیرهای پیاده گردشگری (مورد پژوهی اولویت بندی مسیرهای گردشگری پیاده در شهر اصفهان). *نشریه علمی-پژوهشی انجمن علمی معماری و شهرسازی ایران*، ۴(۵)، ۳۳-۱۵.
- مطهری راد، مهتری. (۱۳۹۵). مؤلفه های مؤثر بر ادراک و ارتباط بصری در منظر شهری تاریخی. *نشریه شهرسازی و معماری هفت شهر*، ۴(۵۵ و ۵۶)، ۵۳-۶۲.

معاونت معماری و شهرسازی شهرداری تبریز. (۱۳۹۲). تقسیم بندی مناطق دهگانه شهرداری تبریز اهم ضوابط و مقررات طرح تفصیلی. بازایی شده در ۱۲ بهمن ۱۳۹۸، از <http://azarsharghi.mrud.ir> > Portals > FilesUp > tarhe Tabriz

مهندسين مشاور نقش جهان - پارس. (۱۳۸۶). طرح تفصیلی منطقه تاریخی - فرهنگی تبریز (منطقه ۶ شهرداری) گزارش مرحله چهارم: اسناد پایه توسعه منطقه. تبریز: معاونت شهرسازی شهرداری تبریز.

ویلر، استیون، بیتلی، تیموتی. (۲۰۰۴). نوشتارهایی درباره توسعه شهری پایدار. ترجمه کیانوش ذاکر حقیقی. تهران: مرکز مطالعاتی و تحقیقاتی شهرسازی و معماری.

References

- Andrews, C. J. (2001). Analyzing quality-of-place. *Environment and Planning B: Planning and Design*, 28(2), 201-217.
- Behmanesh Rad, J. (2010). *In search of the urban identity of Tabriz*. Tehran: Urban Planning and Architecture Research Center. (in Persian)
- Bently, I., Alcock, A., Murrian, P., McGlynn, S., & Smit, G. (1983). *Responsive environments: a manual for designers* (M. Behzadfar, Trans.). Tehran: University of Science and Technology of Iran. (in Persian)
- Carmona, M., Heath, T., Oc, T., & Tiesdell, S. (2003). *Public Places Urban Spaces* (F. Gharai, M. Shokuhi, Z. Ahari, & E. Salehi, Trans). Tehran: University of Art. (in Persian)
- Choay, F. (2011). *L'Urbanisme, utopies et réalités*. Tehran: University of TEHRAN. (in Persian)
- Cowan, R. (2008). *The Dictionary of Urbanism*. Tisbury: Streetwise Press.
- Ezzati, M., Irani, G. R., & Ebrahimpour, A. (2018). *Atlas of Tabriz Metropolis*. Tabriz: Akhtar. (in Persian)
- Fallahi Alhashem, M. (2016). *Measuring and Analyzing the environmental Quality of Urban Public Spaces Case study: Margins of Balikhlichay River, Ardebil City*. (Unpublished master dissertation). University Mohaghegh Ardabili, Faculty of Literature and Human Sciences, Department of Geography and urban planning. (in Persian)
- Golkar, k. (2014). *Creating Sustainable Place Reflections on Urban Design Theory*. Tehran: Shahid Beheshti University. (in Persian)
- Golkar, k. (2001). Components of Urban Design Quality. *Soffeh*, 11(32), 38-65. (in Persian)
- Google Earth. (2019, Dec14). [Web site comment]. Retrieved 2019, Dec. 14, from <https://www.google.com/earth/>
- Hossein Zadeh Meibodi, V. (2013). *Facilitating of wayfinding and legibility in urban spaces by environmental design and study of behavioral patterns in second Zone of Tehran city*. (Unpublished master dissertation). University of Art, Architecture and Urbanism Department. (in Persian)
- Ibrahim, E. (2012). What is the Meaning of Quality?. *Munich Personal RePEc Archive*, Retrieved 2020, feb. 3, from <https://mpra.ub.uni-muenchen.de/id/eprint/57345.pdf>
- Karimi Yazdi, A., Barati, N., & Zarei, M. (2017). Comparative Assessment of People's and Experts' Perception of Urban Space (Case study of urban collection of Emamzadeh Saleh, Tajrish, Tehran). *Bagh-e Nazar*, 13(45), 13-26. (in Persian)
- Keshkaran, R., Habibi, A., & Sharif, H. (2017). Aesthetic Preferences for Visual Quality of Urban Landscape in Derak High-Rise Buildings (Shiraz). *Journal of Sustainable Development*, 10(5), 94-106.
- Khakzand, M., Mohammadi, M., Jam, F., & Aghanozorgi, K. (2014). Identification of factors influencing urban facade's design with an emphasis on aesthetics and ecological dimensions Case study: Valiasr (a.s.) Street -Free Region of Qeshm. *Motaleate shahri Journal of Urban Studies*, 3(10), 15-26. (in Persian)
- Lynch, K. (1975). *The Image of the City* (M. Mozayeni, Trans.). Tehran: Tehran University. (in Persian)
- Moghimi nia, B. (2017). Urban legibility, analyzing urban elements. *European Online Journal of Natural and Social Sciences*, 6(1), 146-162.
- Mohammadi, M., & Changlavayi, Y. (2014). Evaluation of the components of urban space quality on the desirability of pedestrian tourism routes (Case study prioritization of pedestrian tourism routes in Isfahan). *Journal of Iranian Architecture & Urbanism*. 4(6), 15-32. (in Persian)
- Motahari Rad, M. (2016). Perception and Visual Contact in Historic Urban Landscapes. *Journal of The Urban Development and Organization Haft Shahr*, 4(55, 56). 53-62. (in Persian)
- Naqsh E Jahan-Pars Consulting Engineers. (2007). *Plan of the historical-cultural region of Tabriz (Sixth district of the municipality) Report of the fourth stage: Basic documents for the development of the region*. Tabriz: Tabriz City Hall. (in Persian)

- Nia, H. A., & Atun, R. A. (2016). Aesthetic design thinking model for urban environments: A survey based on a review of the literature. *Urban Design International*, 21(3), 195-212.
- NYC.gov. (n.d.). Final Supplemental Environmental Impact Statement for The Croton Water Treatment Plant Methodologies. *Final SEIS METVIS*, pp.1-3. Retrieved 2020, feb. 3, from www1.nyc.gov > pdf > [croton-water-filtration-plant-project](http://www1.nyc.gov) > 4-03visual. pp.1-3.pdf
- Project for Public Spaces. (2007). *What Is Placemaking?* [Web site comment]. Retrieved 2020, Feb. 3, from <https://www.pps.org/article/what-is-placemaking>
- Shahi Aghbelagi, A., Zanganeh, Y., & Khodabandehlo, H. (2016). Evaluation of the quality of urban environmental Factors, Case study: housing Mehr, Sabzevar. *Journal of Arid Regions Geographic Studies*, 7(26), 54-72. (in Persian)
- Sholihah, A. B. (2016). *The quality of traditional streets in Indonesia*. (published doctoral dissertation). Nottingham University, Department of Architecture and Built Environment.
- Tabibian, M., & Mousavi, M. (2017). Investigation of Beautification and Improvement of Environmental Quality effect on the Urban Vitality” Case Study: Maragheh Historical Garden City. *ARMANSHAHR Architecture & Urban Development*, 9(17), 249-262. (in Persian)
- Tabriz City Hall. (2013). *The ten districts of Tabriz Municipality the most important rules of Plan*. Retrieved 2020, Feb. 1, from <http://azarsharghi.mrud.ir> > Portals > FilesUp > tarhe Tabriz. (in Persian)
- Tajik, A., & Partovi, P. (2014). Walkability Conceptual Model and Analytical Framework with the Emphasis on New Urbanism Approach (case study: 4th phase of Mehrshahr). *Motaleate shahri Journal of Urban Studies*, 3(9), 81-96. (in Persian)
- TalebPour, M., & Abed, N. (2013). *Summary of THE CONCISE TOWNSCAPE* [Pamphlet]. Mashhad: Payame Noor University of Mashhad. (in Persian)
- UNESCO World Heritage Convention. (2009). *Executive Summary Tabriz Historical Bazaar Complex*. Retrieved 2020, Feb. 1, from <http://whc.unesco.org> > uploads > nominations
- Wheeler, S. M., & Beatly, T. (2004). *The Sustainable Urban Development Reader* (K. Zaker Hagigi. Trans.). Tehran: Tabriz City Hall. (in Persian)

